

PRZEMYSŁAW WYWIĄŁ

Institut Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Działania przeciwdywersyjne wojsk obrony terytorialnej w kontekście rosyjskiej dywersji na Ukrainie

*Dobrze zorganizowany system obrony terytorialnej oparty
na siłach lokalnych jest niezbędny w strategii obrony narodowej.*

Zbigniew Brzeziński

*Ze względu na ograniczoną – i wciąż ograniczaną – wielkość
wojsk operacyjnych oraz znaczną powierzchnię terytorium
państwa będącą poza ich „militarnym zagospodarowaniem”
istnieje uzasadniona konieczność, aby wojska obrony
terytorialnej wzięły na siebie główny ciężar odpowiedzialności
za zwalczanie zagrożenia dywersyjnego i terroryzmu.*

Ryszard Jakubczak

Wstęp

Konflikt rosyjsko-ukraiński we wschodniej Ukrainie pokazał aktualność zagrożeń o charakterze nieregularnym – w tym dywersyjnym – dla bezpieczeństwa państwa. Okazało się, że ukraińska armia, będąca od niedawna armią zawodową, nie jest w stanie przeciwstawić się wspieranym przez Moskwę separatystom. Konflikt zbrojny u naszego sąsiada powinien wywoływać nie tylko zaniepokojenie, ale także refleksje na temat stanu naszego systemu obronnego. Wsparcia zawodowej armii operacyjnej, jaką obecnie posiada również Polska, może udzielić sprawny system obrony terytorialnej, który umożliwiałby „militarne zagospodarowanie” całego obszaru kraju oraz włączenie społeczeństwa w budowę adekwatnego do zagrożeń potencjału obronnego.

Rosyjska dywersja na Ukrainie

Rosyjska akcja na Krymie i na terenie wschodniej Ukrainy pokazała, że dywersja nadal jest chętnie wykorzystywanym środkiem walki i poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa państwa. Zgodnie z definicją zawartą w *Leksykonie wiedzy wojskowej* działania dywersyjne to akcje specjalne na zapleczu lub tyłach wojsk nieprzyjaciela prowadzone przez odpowiednio zorganizowane i przygotowane zespoły ludzi lub pododdziały wojsk, tzw. pododdziały specjalne, lub oddziały partyzanckie¹. Z kolei *Leksykon obronności* definiuje dywersję jako „akcję podejmowaną w celu osłabienia siły wojskowej, ekonomicznej lub politycznej państwa poprzez obniżenie morale, lojalności i solidarności jego obywateli”², natomiast działania dywersyjne traktuje szerzej, jako

akcje specjalne na zapleczu lub tyłach wojsk przeciwnika prowadzone przez odpowiednio zorganizowane i przygotowane zespoły ludzi lub pododdziały wojsk, tzw. pododdziały specjalne, lub oddziały partyzanckie – głównie w celu zdezorganizowania życia politycznego i administracyjno-gospodarczego w kraju nieprzyjaciela i osłabienia jego potencjału militarnego, a także dla utrudnienia mu prowadzenia działań na froncie i obniżenia wartości moralnej i bojowej jego wojsk. Akcje specjalne wykonane w ramach działań dywersyjnych skierowane są przede wszystkim przeciwko aparatowi władzy administracyjno-państwowej przeciwnika, jego komunikacji, transportom wojskowym, ważnym obiektom przemysłowym i politycznym, środkom i systemom radioelektronicznym itp.³

Zdaniem Ryszarda Jakubczaka celem działań dywersyjnych jest sparaliżowanie określonych funkcji państwa, przeciwko któremu stosuje się dywersję. W czasie pokoju celem tych działań staje się dezorganizacja życia gospodarczego, politycznego i administracyjnego oraz przeciwdziałanie budowie potencjału obronnego, osłabianie pozycji państwa na arenie międzynarodowej i jego wysiłków do wchodzenia w sojusze. Podczas wojny ich celem będzie dodatkowo osłabienie

1 *Leksykon wiedzy wojskowej*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1979, s. 102.

2 *Leksykon obronności. Polska i Europa*, red. M. Huzarski, J. Wołęjszo, Bellona, Warszawa 2014, s. 77.

3 *Ibidem*, s. 69.

potencjału militarnego państwa, utrudnienie mu prowadzenia działań wojennych oraz obniżenie wartości moralnej i bojowej jego sił zbrojnych⁴.

Biorący udział w interwencji na terenie Ukrainy żołnierze rosyjscy najczęściej – jak osławione „zielone ludziki” – nie występowali jawnie i nie nosili dystynkcji świadczących o ich przynależności państwowej. Oficjalnie przeciwko siłom ukraińskim walczyli miejscowi separatyści, choć pewnym jest, że byli wśród nich zarówno emerytowani i urlopowani, jak i pozostający w służbie czynnej żołnierze rosyjscy. Byli oni wspierani przez działania służb specjalnych. Brakuje ostro zarysowanego frontu działań zbrojnych: konflikt może się przenieść w inne – poza Krymem i wschodnią Ukrainą – rejony kraju, czego przykładem były ataki dywersyjne na gazociągi dostarczające gaz do Europy Zachodniej. Atakowana jest również infrastruktura administracji państwowej oraz obiekty wojskowe. Moskwa wspiera separatystów nie tylko militarnie, ale również dyplomatycznie i propagandowo. Ciekawą formą dywersji stały się także konwoje humanitarne, które wjeżdżały na teren Ukrainy, odciągając uwagę światowej opinii publicznej oraz ukraińskich służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo od innych rozgrywających się w tym czasie wydarzeń, takich jak choćby skryte przekraczanie granic przez grupy rosyjskich dywersantów.

System obrony terytorialnej (OT)

Sytuacja na Ukrainie wywołała dyskusję na temat systemu obronnego RP oraz jego przygotowania do reakcji na wypadek zagrożeń o charakterze nieregularnym, z jakimi mamy do czynienia u naszego wschodniego sąsiada. W wielu wypowiedziach wskazuje się na potrzebę budowy systemu obrony terytorialnej, która operacyjnie „zagospodarowałaby” terytorium Polski i wsparła system przeciwdywersyjny kraju. Na potrzebę budowy takiego systemu wskazują zarówno doświadczenia historyczne, jak i rozwiązania współcześnie stosowane w innych krajach, w tym USA.

4 R. Jakubczak, *System obrony terytorialnej w zwalczaniu dywersji*, AON, Warszawa 1996, s. 15.

System obrony terytorialnej stanowi część militarnego podsystemu obrony państwa, przeznaczoną do przygotowania i prowadzenia we współdziałaniu z wojskami operacyjnymi i układem pozamilitarnym obrony powszechnej na całym terytorium kraju. W ujęciu ogólnym obrona terytorialna jest militarną formą obrony powszechnej, którą ma prowadzić wspólnie z wojskami operacyjnymi, pozamilitarnymi ogniwami obronnymi i społeczeństwem. Jej celem jest przygotowanie i prowadzenie obrony rejonów oraz obiektów na obszarze całego kraju, stwarzanie warunków do rozwinięcia i działania wojsk operacyjnych, podjęcie działań nieregularnych w masowej skali oraz wspieranie pozamilitarnych działań obronnych⁵.

System OT wypełniać ma następujące funkcje: narodowo-, państwowo- i społecznotwórczą, ratunkowo-ochronną i humanitarną, koordynacyjną oraz bojowo-zabezpieczającą⁶.

W strukturze systemu OT znajdują się następujące elementy: terytorialne organy dowodzenia, wojska OT i wojskowe elementy operacyjnego przygotowania obszaru kraju do obrony, natomiast w okresie zagrożenia i wojny również wszystkie stacjonarne instytucje i jednostki wojskowe, Straż Graniczna oraz inne formacje zmilitaryzowane włączane w skład Sił Zbrojnych⁷.

Jak wskazują Ryszard Jakubczak i Józef Marczak, nowoczesna struktura OT powinna być przygotowana na

najmniej korzystny rozwój sytuacji, a jednocześnie spełniać wymóg funkcjonalności, zarówno w sytuacji przedłużającego się samodzielnego działania militarnego Polski, jak i wsparcia ze strony sojuszu militarnego oraz sprawnego i efektywnego podejmowania działań humanitarnych w sytuacjach pokojowych zagrażających bezpieczeństwu obywateli i ich mieniu podczas zagrożeń wewnętrznych państwa (terroryzm, przestępczość zorganizowana, zakłócanie porządku, przeciwdziałanie kataklizmom, pomoc podczas katastrof itp.)⁸.

5 R. Jakubczak, J. Marczak, *Obrona terytorialna Polski na progu XXI wieku*, Bellona, Warszawa 1998, s. 64.

6 Ibidem, s. 68.

7 Ibidem, s. 70.

8 Ibidem.

Obrona terytorialna w systemie przeciwdywersyjnym kraju

Obrona terytorialna stanowi również jeden z najważniejszych elementów obrony przeciwdywersyjnej kraju.

Zasadniczym celem obrony przeciwdywersyjnej jest niedopuszczenie do działalności dywersyjnej przeciwnika lub zminimalizowanie jej skutków. Dla osiągnięcia tego celu prowadzone są działania przeciwdywersyjne, polegające na rozpoznawaniu i zapobieganiu dywersji oraz prowadzeniu walki zbrojnej z grupami dywersyjnymi, a także podjęciu ochrony i obrony obiektów przed atakami dywersantów⁹.

Działania przeciwdywersyjne – jako część składowa obrony przeciwdywersyjnej polegająca na prowadzeniu walki z grupami dywersyjno-rozpoznawczymi, sabotażowymi i terrorystycznymi przeciwnika¹⁰ – obejmują przeciwstawienie się oraz zapobieganie dywersyjnym działaniom przeciwnika, a następnie zniszczenie prowadzących je sił. „Przeciwstawienie się” oznacza ochronę i obronę obiektów, które są zagrożone aktem dywersji, a „zapobieganie” definiuje się jako rozpoznanie sił dywersyjnych, ograniczenie im swobody manewru oraz odcięcie dróg odwrotu i zaopatrzenia. W ten sposób tworzone są warunki do zniszczenia sił dywersyjnych¹¹.

Działania przeciwdywersyjne wojsk obrony terytorialnej można podzielić na zaczepne i ochronno-obronne.

Przeciwdywersyjne działania zaczepne to podstawowy rodzaj bojowych działań przeciwdywersyjnych, których celem jest wykrycie, zlokalizowanie i zniszczenie dywersantów wskutek intensywnego przeszukiwania zagrożonych rejonów przez lekkie, dobrze uzbrojone i właściwie wspierane pododdziały, które po wykryciu sił dywersyjnych przeciwnika prowadzą za nimi pościg, okrążają go i zmuszają do bezpośredniej walki oraz niszczą lub biorą do niewoli¹².

9 R. Jakubczak, *Współczesne wojska obrony terytorialnej*, Bellona, Warszawa 2014, s. 394.

10 *Leksykon wiedzy wojskowej...*, s. 104.

11 R. Jakubczak, *Współczesne wojska...*, s. 394–395.

12 *Ibidem*, s. 396.

Przeciwdywersyjne działania zaczepne obejmują:

- działania rozpoznawcze,
- działania rozpoznawczo-szturmowe,
- działania pościgowe,
- działania blokujące,
- działania likwidacyjne.

W zaczepnych działaniach przeciwdywersyjnych mogą być stosowane następujące sposoby walki: przeszukiwanie, pościg, wypad, zasadzka, zapora, okrążenie¹³.

Poszczególne rodzaje i formy działań oraz sposoby walki można stosować zarówno samodzielnie, jak i we wzajemnym powiązaniu, w zależności od stopnia zagrożenia dywersyjnego oraz sytuacji bojowej. Ich zastosowanie czy przechodzenie z jednej formy (sposobu) do drugiej uzależnione jest od położenia i zamiarów grup dywersyjnych, możliwości sił własnych oraz warunków terenowych.

Wstępną, przygotowawczą formę działań przeciwdywersyjnych stanowią działania rozpoznawcze, które służą zdobywaniu wiadomości o nieprzyjacielu. Prowadzone są one w prawdopodobnych rejonach operowania sił dywersyjnych oraz w pobliżu obiektów zagrożonych atakami¹⁴.

Działania rozpoznawczo-szturmowe są elementem działań nieregularnych pododdziałów OT. Prowadzone są w celu wykrycia, zlokalizowania i natychmiastowego zniszczenia sił dywersyjnych w rejonie odpowiedzialności plutonu, kompanii lub batalionu OT. Działania rozpoznawczo-szturmowe prowadzą głównie małe – nawet w sile drużyny – ruchliwe grupy bojowe. Atutem tych grup – podobnie zresztą jak całego systemu OT – będzie dobra orientacja w terenie, ścisłe współdziałanie z mieszkańcami¹⁵, ciągle aktualizowane rozeznanie sytuacji oraz właściwe rozpoznanie sił dywersyjnych będących przedmiotem ataku. Działania rozpoznawczo-szturmowe są podstawową formą

13 Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie, IPN Kr 0179/110, Instrukcja o zasadach prowadzenia bojowych działań przeciwdywersyjnych, Ministerstwo Obrony Narodowej Inspektorat Obrony Terytorialnej 1974, s. 9.

14 R. Jakubczak, *Współczesne wojska...*, s. 396.

15 Również dobra współpraca z organizacjami proobronnymi działającymi na tym terenie.

przeciwdywersyjnych działań zaczepnych i prowadzone są w celu zlokalizowania i natychmiastowego zniszczenia sił dywersyjnych¹⁶.

Z kolei działania pościgowe prowadzone są (najczęściej w powiązaniu z działaniami blokującymi na kierunku wycofywania się przeciwnika) w celu zmuszenia sił dywersyjnych do walki, która ma doprowadzić do ich zniszczenia. Rozpoczyna się je z chwilą uzyskania informacji o pojawieniu się grup dywersyjnych na danym terenie¹⁷.

Uzupełniającą formą działań przeciwdywersyjnych są działania blokujące. Są one najczęściej połączone z działaniami rozpoznawczymi, pościgowymi i likwidacyjnymi. Prowadzi się je w celu zmniejszenia obszaru (rejonu) manewru siłom dywersyjnym. W przypadku próby przekroczenia blokady przez dywersantów niszczy się ich lub bierze do niewoli¹⁸.

Rozstrzygającą o zwalczaniu zagrożenia dywersją formą działań przeciwdywersyjnych są działania likwidacyjne. Są one prowadzone w rejonie, gdzie już zlokalizowane zostały siły dywersyjne. Polegają na okrążeniu rejonu przebywania czy ukrywania się grup dywersyjnych oraz wykonania na nich wypadu ograniczonymi siłami lub zdecydowanej akcji całością sił¹⁹.

W działaniach przeciwdywersyjnych zasadniczym elementem wojskowego systemu OT do militarnego zwalczania tego typu zagrożenia jest batalion OT²⁰. Ma on za zadanie samodzielnie wykrywać, lokalizować i niszczyć siły dywersyjne, prowadząc intensywne przeszukiwanie prawdopodobnych rejonów ich przebywania lub zainteresowania. Działania te powinny być prowadzone przez małe grupy (drużyna, pluton) wyposażone w lekki sprzęt, wsparte wyspecjalizowanymi siłami (np. pies z przewodnikiem) i środkami (samochody osobowo-terenowe, przenośne moździerze itp.), które po wykryciu przeciwnika prowadzą za nim pościg, zmuszając do bezpośredniej walki, by ostatecznie zniszczyć go lub wziąć do niewoli. Takich grup należy stworzyć wiele,

16 R. Jakubczak, *Współczesne wojska...*, s. 396–397.

17 Ibidem, s. 397.

18 Ibidem.

19 Ibidem.

20 Podstawowy element kalkulacyjny wojsk OT.

by można było siły dywersantów osaczyć, okrążyć, blokować i w końcu zniszczyć²¹.

Drugą – po zaczepnych – formą przeciwdywersyjnych działań wojsk OT są działania ochronno-obronne. Ich skuteczność zależy w dużej mierze od właściwie zorganizowanego i prowadzonego rozpoznania na przedpolach ochraniających obiektów oraz odpowiednio zorganizowanej współpracy z miejscową ludnością w ramach terytorialnego systemu rozpoznania. Terytorialne organy dowodzenia muszą ściśle współpracować z pozamilitarnymi strukturami ochronnymi (myśliwi, firmy ochroniarskie, straż: przemysłowa, kolejowa, bankowa, leśna, rzeczna, miejska, pożarna, służba więzienna itp.) w zakresie wykorzystania ich możliwości do pozyskania informacji²².

Przeciwdywersyjne działania ochronno-obronne są działaniami pomocniczymi w stosunku do przeciwdywersyjnych działań bojowych. Cechuje je pasywność wobec sił dywersyjnych: nie koncentrują się na niszczeniu grup przeciwnika, lecz na zmniejszaniu lub niwelowaniu ewentualnych skutków jego działania. W ramach takich działań prowadzi się:

- ubezpieczanie rejonów lub obiektów,
- bezpośrednią ochronę i obronę obiektów,
- nadzór obiektów,
- patrolowanie rejonu rozmieszczenia obiektów,
- ochronę stref rozmieszczenia obiektów,
- dozorowanie w rejonie ochraniających obiektów,
- rozpoznanie rejonów lub kierunków w pobliżu chronionych (osłanianych, bronionych) obiektów zagrożonych aktami dywersji.

Jedną z podstawowych form przeciwdywersyjnych działań ochronno-obronnych jest ubezpieczanie rejonów lub obiektów. Polega ono na ochronie wojsk operacyjnych znajdujących się w rejonie koncentracji, mobilizacji, przegrupowania, dyslokacji, wyczekiwania, odtwarzania gotowości bojowej lub obiektów stałej infrastruktury obronnej przed rozpoznaniem i niespodziewanym uderzeniem sił dywersyjnych. Może przyjąć charakter działań w ruchu (patrole, dyżurne

21 R. Jakubczak, *Współczesne wojska...*, s. 398.

22 Ibidem, s. 398.

grupy ubezpieczające, pary szperaczy) i w miejscu (czaty, podsłuchy, posterunki, pododdział wartowniczy)²³.

Celem bezpośredniej ochrony i obrony obiektów jest niedopuszczenie sił dywersyjnych do podejścia w rejon chronionego obiektu, a po stwierdzeniu ich podchodzenia lub obecności przystąpienie do niezwłocznego zniszczenia. Prowadzące ją pododdziały OT mogą zostać wzmocnione innymi siłami i środkami, np. wojsk operacyjnych, jednostek zmilitaryzowanych, Policji, Straży Granicznej²⁴.

Nadzorowanie obiektów ma charakter ciągłego zainteresowania stanem bezpieczeństwa obiektów wobec zagrożenia dywersją. Wyraża się systematyczną kontrolą z uprawnieniami decyzyjnymi, używanymi do wymuszenia stosownego stanu ochrony obiektów objętych nadzorem innymi siłami i sposobami niż będące w dyspozycji sił OT. Nadzór ten stosowany jest wobec obiektów chronionych przez inne struktury niż wojska OT, ale będące jednocześnie przedmiotem zainteresowania systemu OT z punktu widzenia obronnego. Nadzorowanie jest prowadzone zarówno w czasie bezpośredniego zagrożenia działaniami zbrojnymi, jak też podczas domniemanego oddziaływania siłami dywersji w czasie pokoju, kiedy to działanie przeciwdywersyjne jest jeszcze w sferze planowania przedsięwzięć ułatwiających jej zwalczanie²⁵.

Patrolowanie rejonu rozmieszczenia obiektów pełni funkcję pomocniczą na rzecz innych działań ochronno-obronnych w przeciwdziałaniu dywersji, ale może też być jedynym działaniem przeciwdywersyjnym w określonym rejonie. Wówczas patrole współpracują z różnymi miejscowymi źródłami informacji, aby zdobyć dane dotyczące zagrożenia²⁶.

Ochrona stref rozmieszczenia obiektów polega na prowadzeniu różnych przedsięwzięć (ubezpieczenie, patrolowanie, zapory, nadzorowanie) uniemożliwiających grupom dywersyjnym wtargnięcie w strefę obiektów chronionych przez siły OT, wojsk operacyjnych czy np. straż przemysłową²⁷.

23 Ibidem, s. 399.

24 Ibidem.

25 Ibidem, s. 399–400.

26 Ibidem, s. 400.

27 Ibidem.

Dozorowanie w rejonie ochraniających obiektów to systematyczne lub doraźne obserwowanie, pilnowanie, strzeżenie i patrolowanie wybranych miejsc, kierunków, przedmiotów terenowych w rejonie, w którym w inny sposób także chronione są obiekty przed zagrożeniem aktami dywersji. Dozorowanie stanowi uzupełniający sposób ochrony²⁸.

Rozpoznanie rejonów lub kierunków w pobliżu chronionych (osłanianych, bronionych) obiektów zagrożonych dywersją prowadzone jest w celu wykrycia przedsięwzięć związanych z przygotowywaniem do działań dywersyjnych ze strony przeciwnika. Biorą w nim udział terytorialne dowództwa obrony, kierując akcją przeciwdywersyjną z udziałem innych sił niż wojska OT. Rozpoznanie organizowane jest po otrzymaniu informacji, że zaistniało działanie dywersyjne lub też pojawiło się duże jego prawdopodobieństwo. W konsekwencji wytypowane zostają rejony i kierunki podejścia lub bazowania grup dywersantów oraz sprawdza się stan faktyczny metodą obserwacji, nasłuchu czy wywiadu środowiskowego²⁹.

W związku z tym, że – jak wskazuje również przykład konfliktu rosyjsko-ukraińskiego – celem dywersantów są najczęściej obiekty infrastruktury krytycznej, cywilnej i wojskowej, zadaniem wojsk OT będzie ich ochrona i obrona. Siły OT powinny współpracować ze służbami odpowiedzialnymi za ich ochronę, a także z Policją³⁰, Strażą Graniczną, Strażą Ochrony Kolei itd., oraz ze społeczeństwem, w tym organizacjami o charakterze proobronnym i paramilitarnym. Jest to tym bardziej nieodzowne, że nawet najlepiej wyszkolone i wyposażone wojska operacyjne są w stanie „zagospodarować” zaledwie kilka procent terytorium kraju.

Zadania obrony terytorialnej w kontekście walki z dywersją nie sprowadzają się jednak wyłącznie do działań bojowych. Ścisłe powiązanie OT ze społecznością lokalną, z której wywodzą się żołnierze, współpraca z miejscowymi władzami, szkołami i organizacjami pozarządowymi, kształtowanie wśród młodzieży postaw patriotycznych

28 Ibidem.

29 Ibidem.

30 Szerzej: J. Szafranski, *Współdziałanie jednostek obrony terytorialnej i policji w walce z terroryzmem*, Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2004.

i obywatelskich sprawiają, że społeczeństwo jest mniej podatne na działania propagandowe przeciwnika. Jak pokazuje doświadczenie, nieregularne grupy o charakterze dywersyjnym czy terrorystycznym nie mają możliwości dłuższego działania bez oparcia w społeczeństwie. Zaangażowanie obywateli w budowę systemu obrony terytorialnej staje się fundamentem budowy nowoczesnego społeczeństwa obywatelskiego, świadomego swej odpowiedzialności za bezpieczeństwo narodowe.

Tradycje budowy systemu obrony terytorialnej

Polska posiada tradycje w tworzeniu systemu obrony terytorialnej. W 1936 roku przystąpiono do tworzenia – m.in. w oparciu o rezerwistów i stowarzyszenia Przystosobienia Wojskowego – batalionów Obrony Narodowej (ON), głównie na terenie zachodniej i południowej Polski. W czasie kampanii wrześniowej oddziały ON wzięły m.in. udział w walce z niemiecką dywersją³¹.

Formą terytorialnej organizacji wojskowej stała się również w czasie II wojny światowej Armia Krajowa (Siły Zbrojne w Kraju). Zorganizowana w sposób terytorialny, liczyła wiosną 1944 roku około 350 tys. żołnierzy. Prowadziła walkę o charakterze nieregularnym (partyzantka, dywersja, sabotaż), jak i regularnym (szczególnie w czasie akcji „Burza” i Odtwarzania Sił Zbrojnych w Kraju). Armia Krajowa walczyła również przeciwko zagrożeniom nieregularnym (dywersyjnym, terrorystycznym) w postaci oddziałów Ukraińskiej Powstańczej Armii³², próbującej dokonać zagłady polskiej ludności Kresów Wschodnich, czy oddziałów partyzantki sowieckiej.

Po wojnie w strukturze systemu obronnego państwa istniały wojska Obrony Terytorialnej Kraju (OTK), stanowiące siły tzw. układu wewnętrznego (wojska operacyjne w ramach układu zewnętrznego

31 T. Böhm, *Bataliony Obrony Narodowej w Wielkopolsce w latach 1936–1939 i ich rola w Kampanii Wrześniowej*, Sorus, Poznań 1996, s. 102–103; szerzej na temat tej formacji: K. Pindel, *Obrona terytorialna w II Rzeczypospolitej*, Bellona, Warszawa 1995.

32 W wielu miejscach, np. Przebrażu, udało się powstrzymać UPA, opierając samobronę na przeszkolonej wojskowo społeczności, odpowiednio przygotowanym terenie oraz lotnych oddziałach partyzanckich AK; por. W. Filar, *Przebraże: bastion polskiej samoobrony na Wołyniu*, Oficyna Wydawnicza „Rytm”, Warszawa 2009.

były przewidziane do działań w ramach Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego³³. Wojska OTK stanowiły element systemu przeciwdywersyjnego PRL, a do ich zadań należało prowadzenie działań zaczepnych oraz ochronno-obronnych przeciwko siłom dywersyjnym nieprzyjaciela³⁴.

Również Stany Zjednoczone posiadają formację obrony terytorialnej w postaci Gwardii Narodowej. Na poziomie federalnym jej zadania sprowadzają się do obrony państwa, natomiast na poziomie stanowym ma ona stanowić wsparcie podczas katastrof czy zapewniać porządek publiczny. Po ataku terrorystycznym z 11 września 2011 roku w stan gotowości postawiono właśnie oddziały Gwardii Narodowej (łącznie 5 tys. w ciągu 10 dni), które odpowiadają za ochronę infrastruktury krytycznej, szczególnie obiektów przeznaczonych do przechowywania broni masowego rażenia, zbiorników wodnych, mostów, tuneli, baz wojskowych. Przez osiem miesięcy 8 tys. gwardzistów było również odpowiedzialnych za ochronę lotnisk³⁵.

Zakończenie

Na potrzebę budowy nowoczesnego systemu obronnego państwa, którego elementem stałaby się tworzona obecnie w Polsce obrona terytorialna, wskazują zarówno doświadczenia historyczne, jak i współczesne zagrożenia dla bezpieczeństwa, w tym te o charakterze nieregularnym (jak terroryzm), oraz potrzeba wsparcia społeczeństwa w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych (katastrofy, klęski żywiołowe). Również Zbigniew Brzeziński zauważał potrzebę budowy systemu obrony terytorialnej jako elementu systemu obronnego RP, stwierdzając, że nowoczesna strategia obronna powinna opierać się na „niewielkiej, ale nowocześnie wyposażonej i nowocześnie wyszkolonej armii

33 Szerzej: J. Kajetanowicz, *Wojska lądowe obrony terytorialnej kraju w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Polski w latach 1959–1989*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej” 2008, nr 4.

34 Zadania te zostały szczegółowo omówione w: Instrukcji o zasadach prowadzenia bojowych działań przeciwdywersyjnych z 1974 r. (IPN Kr 0179/110).

35 K.P. Marczuk, *Trzecia opcja. Gwardie narodowe w wybranych państwach Basenu Morza Śródziemnego*, Fundacja Studiów Międzynarodowych, Warszawa 2004, s. 54.

zawodowej i opartej na powszechnym obowiązku służby wojskowej armii terytorialnej, czyli armii krajowej, która nie tylko bronić będzie swego rejonu czy swego miasta przed zajęciem go przez nieprzyjaciela, ale będzie mu zadawać ciosy, nękać go i wyrządzać straty w wypadku okupacji”³⁶. Jak pokazuje przykład Ukrainy, wojska operacyjne nie są w stanie same poradzić sobie z przeciwnikiem prowadzącym działania nieregularne. Warto wykorzystać również pozytywne nastawienie społeczeństwa, szczególnie organizacji o charakterze proobronnym, które same wychodzą z inicjatywą wsparcia systemu obronnego państwa przez współtworzenie systemu obrony terytorialnej³⁷. Odpowiednio przygotowany system OT „zagospodarowujący” cały obszar kraju powinien zabezpieczyć państwo przed zagrożeniami o charakterze regularnym, jak i nieregularnym (dywersją czy terroryzmem).

Bibliografia

- Böhm T., *Bataliony Obrony Narodowej w Wielkopolsce w latach 1936–1939 i ich rola w Kampanii Wrześniowej*, Sorus, Poznań 1996.
- Filar W., *Przebraże: bastion polskiej samoobrony na Wołyniu*, Oficyna Wydawnicza „Rytm”, Warszawa 2009.
- Huzarski M., Wołęjszo J., *Leksykon obronności. Polska i Europa*, Bellona, Warszawa 2014.
- Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie, IPN Kr 0179/110, Instrukcja o zasadach prowadzenia bojowych działań przeciwdywersyjnych, Ministerstwo Obrony Narodowej – Inspektorat Obrony Terytorialnej 1974.
- Jakubczak R., *System obrony terytorialnej w zwalczaniu dywersji*, AON, Warszawa 1996.
- Jakubczak R., *Współczesne wojska obrony terytorialnej*, Bellona, Warszawa 2014.
- Jakubczak R., Marczak J., *Obrona terytorialna Polski na progu XXI wieku*, Bellona, Warszawa.

36 Cyt. za: J. Marczak, *Obronny system wojskowy Polski*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzwania i strategię*, red. R. Jakubczak, J. Marczak, Bellona, Warszawa 2011, s. 281.

37 Od 1 sierpnia 2010 r. działa Ruch na Rzecz Obrony Terytorialnej ObronaNarodowa.pl, który w 2014 r. zainicjował akcję Odbudujmy Armię Krajową.

Kajetanowicz J., *Wojska lądowe obrony terytorialnej kraju w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Polski w latach 1959–1989*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej” 2008, nr 4.

Leksykon wiedzy wojskowej, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1979.

Marczak J., *Obronny system wojskowy Polski*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzwania i strategie*, red. R. Jakubczak, J. Marczak, Bellona, Warszawa 2011.

Marczuk K.P., *Trzecia opcja. Gwardie narodowe w wybranych państwach Basenu Morza Śródziemnego*, Fundacja Studiów Międzynarodowych, Warszawa 2004.

Pindel K., *Obrona terytorialna w II Rzeczypospolitej*, Bellona, Warszawa 1995.

Szafrąński J., *Współdziałanie jednostek obrony terytorialnej i policji w walce z terroryzmem*, Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2004.

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest problemowi użycia wojsk obrony terytorialnej w działaniach przeciwdywersyjnych. Zaprezentowano zagrożenia dywersyjne na przykładzie rosyjskiej interwencji we wschodniej Ukrainie. Przedstawiono również założenia budowy w Polsce nowoczesnego systemu obrony terytorialnej. Taki system „zagospodarowuje” militarnie terytorium kraju oraz może skutecznie przeciwstawić się zagrożeniom ze strony grup nieregularnych.

Counter-diverse Actions of the Territorial Defence Forces in the Context of a Russian Diversion in Ukraine

Abstract

The article is devoted to the issue of using the territorial defence troops in counter-diverse actions. It includes a presentation of the threats of diversion on an example of the Russian intervention in eastern Ukraine. It also presents the bases of building a modern system of territorial defence in Poland. Such a system will militarily manage the territory of the country and may efficiently counteract the threats originating from the irregular groups.